MAKTAB PSIXOLOGINING INKLYUZIV TA’LIM JARAYONIDAGI O‘RNI VA AHAMIYATI

Buronova Elmira Rustamovna
Navoiy viloyati Navbahor tumani 18-umumiy o‘rta ta’lim maktabning psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab psixologining inklyuziv ta’lim jarayonidagi o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Inklyuziv ta’limning asosiy maqsadi har bir bolaning individual imkoniyatlari va ehtiyojlarini inobatga olgan holda sifatli ta’lim olishini ta’minlashdan iborat. Maqolada maktab psixologining alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan o‘quvchilarni psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlash, ularning ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishiga ko‘maklashishdagi vazifalari tahlil qilingan. Shuningdek, psixologning o‘qituvchilar, ota-onalar va mutaxassislar bilan hamkorlikdagi faoliyati hamda inklyuziv muhitni shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari maktab psixologining inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirishdagi muhim o‘rnini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, maktab psixologi, alohida ta’lim ehtiyojlari, psixologik xizmat, psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlash, ijtimoiy moslashuv, korreksion ishlar, ta’lim muhiti, o‘quvchi rivojlanishi, hamkorlik, psixologik diagnostika, ta’lim sifati.

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimini takomillashtirish, har bir bolaning sifatli ta’lim olish huquqini ta’minlash va ta’limda teng imkoniyatlar yaratish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, inklyuziv ta’lim zamonaviy ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida e’tirof etilmoqda. Inklyuziv ta’lim barcha bolalarning, jumladan, alohida ta’lim

ehtiyojlariga ega bo‘lgan o‘quvchilarning ham umumta’lim muassasalarida teng huquqli ravishda ta’lim olishini, jamiyat hayotida faol ishtirok etishini va o‘z salohiyatini to‘liq namoyon etishini nazarda tutadi. Inklyuziv ta’limning muvaffaqiyatli tashkil etilishi nafaqat pedagogik yondashuvlarga, balki psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimining samaradorligiga ham bevosita bog‘liqdir. Aynan maktab psixologi inklyuziv ta’lim jarayonining muhim ishtirokchilaridan biri bo‘lib, o‘quvchilarning psixologik holatini o‘rganish, ularning individual xususiyatlarini aniqlash, moslashtirilgan ta’lim muhitini yaratishda ko‘maklashish hamda pedagoglar va ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yishda muhim vazifalarni bajaradi. Alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan o‘quvchilarning maktab muhitiga moslashuvi, tengdoshlari bilan sog‘lom munosabatlar o‘rnatishi va o‘z imkoniyatlarini erkin namoyon eta olishi ko‘p jihatdan psixologik yordamning sifatiga bog‘liq. Maktab psixologi o‘quvchilarning emotsional holatini kuzatib boradi, psixologik diagnostika ishlarini amalga oshiradi, korreksion-rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar tashkil etadi hamda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan ijtimoiy-psixologik muammolarning oldini olishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, u o‘qituvchilar va ota-onalarga maslahatlar berib, inklyuziv ta’limning mazmun-mohiyatini to‘g‘ri tushunishga yordam beradi.

Mamlakatimizda inklyuziv ta’limni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar natijasida maktab psixologlari faoliyatiga bo‘lgan talab tobora ortib bormoqda. Chunki inklyuziv muhitni shakllantirishda faqat ta’lim berishning o‘zi yetarli emas, balki har bir o‘quvchining ruhiy holati, qobiliyati, qiziqishi va ehtiyojlarini inobatga olish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa maktab psixologidan yuqori kasbiy kompetentlik, mas’uliyat va samarali hamkorlik ko‘nikmalarini talab etadi. Mazkur maqolaning maqsadi maktab psixologining inklyuziv ta’lim jarayonidagi o‘rni va ahamiyatini tahlil qilish, uning asosiy vazifalari hamda alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlashdagi faoliyatini yoritishdan iborat. Shuningdek, inklyuziv ta’lim samaradorligini

oshirishda psixologik xizmatning tutgan o‘rni va amaliy ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Inklyuziv ta’lim – bu har bir bolaning jismoniy, aqliy, emotsional yoki ijtimoiy xususiyatlaridan qat’i nazar, teng huquqli ravishda ta’lim olishini ta’minlashga qaratilgan ta’lim tizimidir. Ushbu tizimning asosiy maqsadi alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan o‘quvchilarni jamiyatdan ajratmagan holda umumiy ta’lim muhitiga jalb etish, ularning shaxsiy rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratish hamda ijtimoiy moslashuvini ta’minlashdan iborat. Inklyuziv ta’limning samarali tashkil etilishida maktab psixologi muhim o‘rin egallaydi. Maktab psixologining asosiy vazifalaridan biri alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan o‘quvchilarning psixologik xususiyatlarini o‘rganish va baholashdir. Psixolog o‘quvchining bilish jarayonlari, emotsional holati, muloqot ko‘nikmalari, qiziqishlari va ijtimoiy moslashuv darajasini aniqlash maqsadida turli diagnostik metodlardan foydalanadi. Olingan natijalar asosida o‘quvchining individual ehtiyojlari aniqlanadi va unga mos psixologik-pedagogik yordam ko‘rsatish choralari belgilanadi.

Inklyuziv ta’lim jarayonida maktab psixologi tomonidan olib boriladigan korreksion-rivojlantiruvchi ishlar ham alohida ahamiyatga ega. Bunday mashg‘ulotlar o‘quvchilarning kognitiv jarayonlarini rivojlantirish, emotsional barqarorligini mustahkamlash, ijtimoiy faolligini oshirish va o‘ziga bo‘lgan ishonchini kuchaytirishga xizmat qiladi. Individual va guruh shaklida tashkil etiladigan mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilarda muloqot madaniyati, hamkorlik ko‘nikmalari hamda muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatlari shakllantiriladi. Maktab psixologi inklyuziv ta’limning barcha ishtirokchilari o‘rtasida samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yishda ham muhim rol o‘ynaydi. U o‘qituvchilar bilan hamkorlikda o‘quvchilarning psixologik holatini tahlil qiladi, dars jarayonida

yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan qiyinchiliklarni aniqlaydi va ularni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar beradi. Shu bilan birga, pedagoglarga alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan bolalar bilan ishlashning samarali usullarini tavsiya etadi. Bunday hamkorlik ta’lim jarayonining sifatini oshirish va har bir o‘quvchi uchun qulay muhit yaratishga yordam beradi. Ota-onalar bilan ishlash ham maktab psixologi faoliyatining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ko‘plab ota-onalar farzandining rivojlanishidagi o‘ziga xos jihatlar yoki ta’limdagi qiyinchiliklar sababli psixologik yordamga ehtiyoj sezadilar. Psixolog ota-onalarga maslahatlar beradi, farzandining imkoniyatlari va ehtiyojlari haqida tushunchalar beradi hamda oilada sog‘lom psixologik muhit yaratish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqadi. Natijada maktab va oila hamkorligi mustahkamlanib, o‘quvchining rivojlanishi uchun yanada qulay sharoit yaratiladi.

Inklyuziv ta’lim jarayonida tengdoshlar o‘rtasida sog‘lom ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Maktab psixologi o‘quvchilar orasida bag‘rikenglik, o‘zaro hurmat, hamjihatlik va empatiya tuyg‘ularini rivojlantirishga qaratilgan treninglar, suhbatlar va psixologik tadbirlar tashkil etadi. Bu esa alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan bolalarning jamoaga muvaffaqiyatli moslashuviga va o‘zlarini jamiyatning teng huquqli a’zosi sifatida his qilishlariga yordam beradi. Bugungi kunda inklyuziv ta’limni rivojlantirishda psixologik xizmatning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Zamonaviy maktab psixologi nafaqat diagnost va maslahatchi, balki ta’lim jarayonining faol ishtirokchisi, mediator va koordinator sifatida ham faoliyat yuritadi. U ta’lim muassasasida psixologik xavfsizlikni ta’minlash, diskriminatsiya va stereotiplarning oldini olish, barcha o‘quvchilar uchun qulay psixologik muhit yaratishga xizmat qiladi. Shunday qilib, maktab psixologi inklyuziv ta’lim tizimining ajralmas bo‘g‘ini hisoblanadi. Uning kasbiy faoliyati alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan o‘quvchilarning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash hamda inklyuziv

ta’lim samaradorligini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Maktab psixologi tomonidan olib boriladigan tizimli va maqsadli ishlar har bir bolaning o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishiga hamda jamiyatda munosib o‘rin egallashiga zamin yaratadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta’lim tizimining samarali faoliyat yuritishi ko‘p jihatdan maktab psixologining kasbiy faoliyati va psixologik xizmat sifatiga bog‘liqdir. Maktab psixologi alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan o‘quvchilarning psixologik holatini o‘rganish, ularning individual imkoniyatlarini aniqlash, ijtimoiy moslashuvini ta’minlash hamda shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda muhim vazifalarni amalga oshiradi. Shuningdek, psixolog o‘qituvchilar, ota-onalar va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yib, inklyuziv ta’lim muhitining shakllanishiga xizmat qiladi. Uning diagnostik, korreksion-rivojlantiruvchi, profilaktik va maslahat berish faoliyati o‘quvchilarning ta’lim jarayonida faol ishtirok etishi va o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon etishiga yordam beradi.

Inklyuziv ta’limning asosiy tamoyili bo‘lgan teng imkoniyatlar va ijtimoiy adolatni ta’minlashda maktab psixologining o‘rni beqiyosdir. U nafaqat alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan bolalarni qo‘llab-quvvatlaydi, balki barcha o‘quvchilar orasida bag‘rikenglik, o‘zaro hurmat va hamkorlik muhitini shakllantirishga ham hissa qo‘shadi. Demak, maktab psixologi inklyuziv ta’lim jarayonining muhim subyekti sifatida har bir bolaning sifatli ta’lim olishi, jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi va shaxs sifatida kamol topishida katta ahamiyat kasb etadi. Shu bois ta’lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyatini yanada takomillashtirish, psixologlarning kasbiy kompetensiyalarini oshirish va ularning inklyuziv ta’limdagi imkoniyatlaridan samarali foydalanish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. Bolalar va o‘smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
6. Musurmonova O. Oila ma’naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
8. Internet ma’lumotlari